

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2003 m. kovo 29 d.

Nr. 62 (13)

Saturday supplement March 29, 2003

No. 62(13)

Adelė Dirsytė: gyvenimas, veikla, raštai

Kęstutis A. Trimakas

Kai 1958 m. Jungtinės Amerikos Valstijose pasiekė Sibiro tremtinių maldaknygę *Marija, gelbėk mus*, nieko kito nebuvo žinoma apie jos autorę, kaip tik maldaknygę atlydėjusiam laiškelyje jos vardo dvi raidės — *Ad.* 1990 m. jau buvo žinoma, kad tai Sibire kalinta ir mirusi mokytoja Adelė Dirsytė. Per dešimt metų sužinota tiek, kad duktėstantųjų metų išvakarėse buvo pradėta jos beatifikacijos byla. Praėjo dar treji metai — ir ką tik išspausdinta 574 puslapių monografija byloja apie jos gyvenimą, veiklą ir paliktus raštus. Vartydamas šio veikalo lapus, randi atsakymą, kodėl norima apie ją daugiau sužinoti ir kodel šios monografijos žinios tera įzanga į jos asmenybės paslaptį.

Ruošiantis gyvenimui

Adelės tėvai — Antanas Dirsė ir Agota Ragaišytė — buvo darbuotojai ir tikintys ūkininkai Šėtos valsčiuje ne per toli nuo Kėdainių, Nevežio žemumoje. Jie susilaukė trijų sūnų ir trijų dukterų. Adelė gimė 1909 m. balandžio 15 d. Vyresnieji vaikai buvo prista-

tomi prie ūkio darbų; jaunesniems, tarp jų ir Adelei, leido pasimokyti. Adelė ypač linko prie mokslo: ji mokėsi Aukštųjų Kaplių pradžios mokykloje dvejus metus (1917-1919), Šėtos progimnazijoje nepilnus penkis (1919-1924) ir Kėdainių gimnazijoje nepilnus trejus (1925-1928). Tačiau jai ir to nebuvo gana. Tėvai jai leido ir ji vienintelė iš šeimos baigė aukštąjį mokslą.

Vytauto Didžiojo universitete

1928 m. rudenį Adelė buvo priimta į Lietuvos universitetą Kaune (nuo 1930 m. vadinamas Vytauto Didžiojo universitetu), Teologijos-filosofijos fakulteto filosofijos skyrių. Pagrindinė specialybė pasirinko germanistiką, t.y. vokiečių kalbą ir literatūrą su šalutinėmis lietuvių kalbos, literatūros studijomis, pedagogika ir psichologija. Pastarųjų mokslų pasirinkimas rodė, kad ji norėjo tapti kalbų mokytoja.

Žinomi dėstytojai

Tuo metu Vytauto Didžiojo universitetas, o ypač Teologi-

jos-filosofijos fakultetas, turėjo nemažą rinktinį mokslo specialistų, kurių paskaitų kursas teko išklausti ir Adelei ketverių mokslo metų laikotarpiu. Pagrindinis germanistikos dėstytojas buvo, lietuvių pamilęs šveicaras, prof. Juozas Eretas. Adelė klausėsi jo vokiečių kalbos, literatūros istorijos paskaitų, o taip pat atliko jo vadovaujamas germanistikos pratybas. Įvairius išsiskojusius mokslus apie lietuvių kalbą jai dėstė du žinomi kalbininkai, Juozas Balčikonis ir Antanas Salys. Platų lietuvių literatūros istorijos kursų ciklą Adelė išsiskaitė pas doktorantą neseniai išgijusį Vincą Mykolaitį-Putną, o kitų kursų paskaitas — pas ką tik literatūros daktarą tapusį Joną Grinių. Lietuvių literatūrą dėstė ir poetas prof. kun. Jonas Mačiulis-Maironis.

Dar paminėtini bent keturi kiti dėstytojai: pedagogikos srityje — prof. Pranas Dovydaitis ir prof. Stasys Šalkauskis, psichologijos — vysk. prof. Meislavas Reinsys, etikos — pedagogas Ignas Malinauskas.

Turėdama tokius puikius dėstytojus, pastabi ir atvira gerai įtakai studentė Adelė užsidėgė meile kalbai bei literatūrai, o taip pat persiėmė pedagogiškai tinkamais įgūdžiais.

Studentė ateitininkė

1928 m. universitete įsisteigė „Birutės“ ateitininkių studentių draugovė. Tais pačiais metais universitetą lankyti pradėjusi Adelė, anksčiau Kėdainių gimnazijoje buvusi moksleivė ateitininkė, įstojo į tą draugiją, o 1931 m. ji išrenkama tos draugijos valdybos kronikos vedėjos pareigoms. Buvo veikli narė iki 1932 m., bet, tėvui staiga mirus, ji pasirinko tuomet dar gyvą, jau pagarsėjusią vokiečių rašytoją, 1925 m. tapusią katalike, Gertrūdą von Le Fort. Ją patraukė šios giliai mąstančios autorės raštai. Studijos įžangoje Adelė rašė: „Jos religinės idėjos, susipynusios su jausmais ir kovomis. Skaitydama jos kūrinius jauti, jog juos ji parašė savo širdies krauju: jauti juose tiesos ilgęsi ir dėkingumą Visagaliui už atrastą kelią“.

Studija pavadinta „Baronitės Gertrūdės von Le Fort epinė kūryba“. Joje Adelė nagrinėjo ypač dvi šiai rašytojai būdingas temas: 1. moters paskirtis amžinumo požiūriu, laike ir nepriklausoma nuo laiko (*Die ewige Frau*, Amžinoji moteris, 1934) ir 2. individe bei žmonijos istorijoje vykstanti dvasinė kova tarp tiesos ir melo, tarp gėrio ir blogio, tarp krikščionybės ir pagonybės (*Das Schweisstuch der Veronika*, Veronikos skarelė, 1928; *Der Papst aus dem Ghetto*, Popiežius iš geto, 1930; *Die letzte am Schafott*, Paskutinė ant ešafoto, 1931). Epiniuose Le Fort kūriniuose

rus ir pritrūkus pinigų, turėjo universiteto lankymą nutraukti ir ieškoti darbo. Tuo pačiu nustojo lankyti draugovės susirinkimus.

Katalikių organizacijoje

1935 m. įsidarbino Lietuvių katalikių moterų draugijoje, o nuo 1937 m. galo tapo tos draugijos reikalų vedėja. Uoliai vykdydama tas pareigas, ji tapo viena pagrindinių tos sąjungos veikėjų iki 1940 m., kai, okupavus Lietuvą, buvo sustabdyta šios katalikiškos organizacijos veikla. Ypač nuo 1933 metų pradžios jai atsivėrė platus darbo laukas: ji steigė naujus draugijos skyrius, organizavo kursus moterims, tiems kursams vadavo, skaitė paskaitas; vienas iš didžiausių jos darbų — jos 20 paskaitų kursas Kražių rajone 1938.10.21-23.

Jos paskaitų temos: „Moteris — auklėtoja“, „Moteris — tautos gelbėtoja“, „Dabartiniai motinos uždaviniai“, „Jaunųjų motinų organizavimas“, „Lietuvė — namų kultūros kėlimė“, „Tobulinkime namų ūkio kultūrą“, „Organizuota katalikė gyvenime“.

Tuo pačiu metu Adelė rašė ir į katalikių moterų spaudą panašiomis temomis: „Marija ir leva“, „Mergaitė — namų širdis“, „Lietuvos moterų religinis judėjimas“, „Kentėjimai artina prie Dievo“, „Sventosios Mortos pavyzdžiu“, „Tikrasis kovos būdas su girtavimu“, „Mūsų draugijos veikimo bruožai“.

Diplominis darbas

Nors ir nebelankė universiteto ir daug dirbo Lietuvių katalikių moterų draugijoje, Adelė universitetą pabaigė, išlaikydama neužbaigtų kursų egzaminus ir parašydama diplominį darbą. Šiam darbui ji pasirinko tuomet dar gyvą, jau pagarsėjusią vokiečių rašytoją, 1925 m. tapusią katalike, Gertrūdą von Le Fort. Ją patraukė šios giliai mąstančios autorės raštai. Studijos įžangoje Adelė rašė: „Jos religinės idėjos, susipynusios su jausmais ir kovomis. Skaitydama jos kūrinius jauti, jog juos ji parašė savo širdies krauju: jauti juose tiesos ilgęsi ir dėkingumą Visagaliui už atrastą kelią“.

Studija pavadinta „Baronitės Gertrūdės von Le Fort epinė kūryba“. Joje Adelė nagrinėjo ypač dvi šiai rašytojai būdingas temas: 1. moters paskirtis amžinumo požiūriu, laike ir nepriklausoma nuo laiko (*Die ewige Frau*, Amžinoji moteris, 1934) ir 2. individe bei žmonijos istorijoje vykstanti dvasinė kova tarp tiesos ir melo, tarp gėrio ir blogio, tarp krikščionybės ir pagonybės (*Das Schweisstuch der Veronika*, Veronikos skarelė, 1928; *Der Papst aus dem Ghetto*, Popiežius iš geto, 1930; *Die letzte am Schafott*, Paskutinė ant ešafoto, 1931). Epiniuose Le Fort kūriniuose

Adelės Dirsytės kelias, pagal jos laiškus ir su ja kalėjusių liudijimą: rodyklių linija nuo Vilniaus (1946 m.) iki Chabarovsko (1955). Panaudotas Sovietų Sąjungos priverčiamųjų darbų lagerių žemėlapis iš prel. dr. J. Prunskio redaguotos knygos *Lietuviai Sibire*, išleistas Amerikos Lietuvių bibliotekos leidyklos 1981 m.

moterys dažnai yra pagrindinės veikėjos ir bent kai kurios jų tiesa, gėriu ar drąsa artėja prie idealios moters.

1940 m. pradžioje Adelė Dirsytė tapo diplomuota mokytoja — kaip tik laiku, nes tuoj po to Raudonoji armija okupavo Lietuvą ir universitetas buvo uždarytas.

Pedagoginis darbas okupacijos metais

Pirmojo sovietmečio laikotarpį (1940-1941) Adelė dirbo kaip vokiečių kalbos mokytoja mergaičių gimnazijoje Vilniuje, o vokiečių okupacijos metu (1941-1944) — antroje valstybinėje vidurinėje amatų mokykloje, kur mokėsi berniukai ir mergaitės. Antroje sovietmečio laiku, nuo 1944 m. ji mokė Salomėjos Neries vidurinėje mokykloje ir buvo auklėtoja 48 mergaitėms, o taip pat, mokydama suaugusiųjų Liaudies universitete, kartu buvo direktoriaus pavaduotoja.

Slapta ateitininkų veikla

Antrosios sovietų okupacijos pradžioje, 1944 m. rudenį, mokslo metų pradžioje arkiavysk. Metys Reinsys paskyrė kun. B. Baliuką Vilniaus ateitininkų dvasios vadu, kad ne-nutrūktų jų veikla. Buvo sudaryta Vilniaus miesto ateitininkų vadovybė, kurioje mokytoja Adelė Dirsytė prisidėjo pareigas globoti gimnazijų ateitininkus. Ji rūpinosi jais, kiek tik galėdama pasiekti, ypač savo gimnazijoje.

Po daugelio metų ne viena buvusi Dirsytės mokinė liudija apie jos ateitininkišką veiklą. Aldona Bielinytė prisiminė (žr. monografiją, 500 psl.): „Adelė Dirsytė atrado kelią į mūsų širdis... palengva užsimezgė su ja artimesni ryšiai. Auklėtoja pakvietė mus į ateitininkų susirinkimą. Mes buvome sužavėtos Stefanijos Ladygienės paskaitų, vėliau su mumis bendravo ir kiti labai įdomūs žmonės ir mes įsitraukėme į ateitininkų veiklą. Kiekviena gavome konkretius uždavinius. Aš su drauge globojome dvi šeimas. Trims senutėms seserims invalidėms atnešdavome... maisto produktų, plovėm ir kapijom malkas, sutvarkydavome jų skurdų bū-

ta... Kita šeima — tai našlė su penkiais berniukais nuo vienerių iki penkių metų amžiaus. Mes rinkome aukas tai gausiai šeimai paremti“.

Štai kokia buvo toji ateitininkų veikla, už kurią, kaip kovo 19, kai, nors vertinama, ji nepripažino priklausiusi „antisovietinei Ateitininkų organizacijai“, tardymams nakči tęsėsi, kaip protokole pažymėta, nuo 21 val. iki 3 val. 30 min., taigi 6 val. 30 min.

Areštuota, tardyta, nuteista

Sovietų valdžios saugumas į Adelę Dirsytę atkreipė dėmesį, kai jos auklėjamos moksleivės nutarė švęsti visų Šventųjų šventę (1945.11.01): užuot nuėjusios į mokyklą, jos dalyvavo pamaldose bažnyčioje. Dėl viso to ilgą laiką buvo tardoma jų auklėtoja.

Mokytojos Dirsytės pažįstamas, ateitininkų vadovas, nuoširdus katalikas patriotas Juozas Brazauskas nesirijo ateitininkų veikla, bet slapta palaikė ryšį su Lietuvos partizanais, jiems teikdamas medikamentų, spausdinimo priemonių ir žinių. Jis buvo areštuotas, bet pabėgo iš NKVD pastato. Slapstydamasis Vilniuje, užėjo pas Dirsytę, prašydamas nakvynės. Ji parūpino kambarį nuoširdžios ateitininkų veiklės Stefanijos Ladygienės bute, kur ir pati nuomavo kambarį. Pernakvojus jam buvo surasta vieta kitur. Dirsytė nunešdavo jam maisto, kai ką perduodama ir iš jo žmonos. Adelė tai darė iš artimo meilės, bet sovietų valdžios saugumui tai buvo „irodymas“, kad ji remia „kontrrevoliucines, ginkluotas gaujas“.

1946 m. kovo 6 d. naktį Adelė Dirsytė areštuojama kareivisto, lydimas ginkluotais kareiviais. Arešto įsakymo dar nebuvo: jis buvo parašytas kovo 15 d., o patvirtintas kovo 18 d. Tardymai prasidėjo kovo

14 d. Tardymo protokolai dažnai būdavo trumpi, vos puslapis trumpų klausimų ir atsakymų, kuriems užtektų gal tik penkių minučių, bet tardymai užtrukdavo po penkis valandas ir dar ilgiau (pvz., kovo 19, kai, nors vertinama, ji nepripažino priklausiusi „antisovietinei Ateitininkų organizacijai“, tardymams nakči tęsėsi, kaip protokole pažymėta, nuo 21 val. iki 3 val. 30 min., taigi 6 val. 30 min.

Protokoluose tardytojai turėjo parodyti, kad jų darbas „neša“ vaisių. Į tardomosios lūpas jie tiesiog įdėdavo „prisipažinimus“ jų pačių suredaguotomis frazėmis, kaip tame pačiame kovo 19 d. tardymo protokole: „dauguma mano rašytų straipsnių (*Moteryje* — K.T.) buvo propaganda — nukreipti prieš Sovietų Sąjungą. Tokių straipsnių parašiau keletą“. Tai visiškai netiesa. Dirsytė negalėjo taip prisipažinti: visi jos straipsniai buvo apie moters ar motinos vaidmenį, Lietuvos katalikių moterų draugiją ir pan., išskyrus vieną, kuris pavadintas „Motina, komunizmas ir kova su juo“ (*Moterys*, 1938, nr. 1). Ją autorė užsimena apie komunizmo pavojų Lietuvai: jis yra prieš religiją, tautiškumą ir šeimos šventumą; Sovietų Sąjungoje šeimos šventumas atmetamas, daug vaikų gimsta ne santuokoje, vaikai tampa benamiais, kriminalistais. Autorė ragina moteris ir motinas užlaikyti šeimos šventumą. Dirsytė negalėjo paneigti, kad ji yra to straipsnio autorė (*Moters* žurnalas su tuo straipsniu buvo rastas pas ją kratos metu). Visa tai buvo „išpūsta“ ir ji buvo rasta „kalta“. Jūs skelbėte spaudoje aršius Sovietų Sąjungą šmeižiančius straipsnius“ (kovo 29 tardymo protokole).

Nukelta į 2 psl.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Iš Adelės Dirsytės monografijos. — 1 psl.

Vytauto Didžiojo universitete, Kaune pagerbtas lietuvių tautos įkaltat atminimas. — 2 psl.

Lietuvos mokslininkai dalyvavo Mokslo ir kūrybos simpoziume Čikagoje gegužės mėnesį. — 3 psl.

Vytautas Alantas: motina žemė ir lietuvis. — 4 psl.

Adelė su mama.

Vytauto Didžiojo universiteto studentai pas Martyną Jankū 1933 m. birželio 29 d. Adelė Dirsytė — priekyje, pirmoji iš kairės.

Adelė Dirsyte —

Atkelta iš 1 psl.

Kiekvieno tardymo protokolo „tikslumą“ patvirtindavo tardytojo ir tardomos Adelės Dirsytės parašai. Jos parašas galėjo būti arba lengvai falsifikuotas, arba žiauriai prievarta išgautas.

Tardymai atliekami individualiai, bet Lietuvos TSR MVD Karo Tribunolo teismas vykdomas desimties asmenų grupei, kurioje buvo Juozas Brazauskas, Adelė Dirsyte, Stefania Ladygienė ir kiti. Visi rasti kalti pagal įstatymų straipsnius RTFSR BK 58-1 „a“, 58-11 (tėvynės išdavimas); „būdami kontrrevoliucinės Ateitininkų organizacijos (...) nariais, ligi suėmimo dienos vykdė aktyvią antisovietinę veiklą (...) palaikė ryšius su ginkluotomis kontrrevoliucinėmis gaujomis“... Juozas Brazauskas, Adelė Dirsyte, Stefania Ladygienė ir kiti penki nuteisiami po 10 metų laisvės atėmimo pataisos darbų lageriuose ir po to einančių teisių apribojimų 5 metams. Likusiems dviems bausmė perpus mažesnė.

Sibiro darbo lageriuose

Iš Adelės Dirsytės Lietuvos siųstų laišku ir iš su ja kalintų moterų liudijimų buvo galima nustatyti, kuriose Sibiro koncentracijos stovyklose ji buvo, darbo, vargo ir kentėjo. Po teismo Adelė Vilniaus kalėjime liko iki 1947.06.05. Tą dieną kalinės buvo varomos pėsčiomis per miestą į skirstomąjį punktą prie geležinkelio. Gerokai vėliau nustačius, kad ji buvo traukiniu išvežta į šiaurės rytus.

Vorkuta

1947 m. rudenį kalinės išlaipinamos Čumoso stotelėje prie Vorkutos geležinkelio; pėsčiomis nuvarytos apie 30 km, įkurdinamos palapinėse ir tuoj įjungiamos į darbą — tiesti užpoliarinį geležinkelį. Darbas sunkus: tenka atkasti sniegą, atkirsti gabalais išlūsusią žemę, rogutėmis vežti iki pylimo, išversti ir vėl atgal — prie sniego ir išlūsusios žemės. Fizinėms jėgoms išsisėmus, Dirsyte ir kitos perkeliomos prie lengvesnių darbų, bet neilgam. Ir vėl sugrąžinamos prie geležinkelio.

1948.10.31 laiške Adelė rašė: „Samanas raunamė, nešiojame, zvyra išverčiame iš vagonų, pylimą gražiname, akmenimis grindžiame, tūlti vietą ruošiamė...“ Savo raštuose laiškuose šalia datos ji teduoda tik tokių vietovių vardus: „Tundra“, „Šaltoji tundra“, „Šiaurė“ arba „Užpolis (Užpoliare)“. Viduržiemio klimatas netinkamas tokiam darbiui primityviomis priemonėmis: „kandus šaltis. Čia neįturi, kaip pabala veido dalys. Rankų, kojų pirštai nušąla. Paskui pajauosta“ (1948.12.17).

„Sibiras“ Taišeto lageriuose

1949.05.04 laiške Adelė rašė, kad po ilgo vežiojimo kažkur sustojo (vietovė nenurodyta): „Štai mes jau Azijoje, Altajaus aukštumose, matėme letai tekanti, jau ledus išnešusi Jenisejį, matėme Peciorą, Kotlosą, Kirovą, Vereščiaginą, Omską, Tomską ir daug kitų miestų ir miestelių...“ Nežinia, ar jos čia buvo paliktos ar vežtos toliau. Turbūt toliau, nes kitas laiškas parašytas tik po 5 mėnesių rusiškai. Trumpas, daug nesa-

kantis, o vietovė nurodyta „Sibir“. Panašus ir kitas, dar trumpesnis. Po to — tylą.

Iš kitų liudijimų išaiškinta, kad vienerius metus Adelei ir kitoms lietuvių kėlimams teko dirbti Taišeto griežto režimo lageryje (ar lageriuose) prie geležinkelio statybos (net skaldyti akmenis) ir kirsti medžius miške.

Bent klimatas čia buvo šiltesnis ir sveikesnės sąlygos. Po metų buvo daroma atranka: silpnesni ir vyresnio amžiaus buvo paliekami čia; stipresni ir jauni buvo siunčiami į tolimuosius rytus, į šiaurę, kur darbo sąlygos buvo itin nepalankios. Dirsyte buvo ir vyresnio amžiaus ir labai nusilpusi, bet, greičiausiai specialiu nurodymu, buvo parinkta vyksti į Tolimuosius rytus.

Magadan, Kolyma

1950.11.22 laiške ir kituose dvejose laiškuose vietovė nurodoma Magadan. Tai vieta Sibiro patiamo rytiniame pakraštyje, iš kur kalintai būdavo vežami į koncentracijos stovyklas Kolymos šiaurėje, daugiausiai — statyboms darbam. 1951.07.06 laiške artimam giminiui Stasiui Adelė pirmą kartą prisipažįsta: „Būna laikotarpis, kai dvasia pailsta, kad jauti lyg apleidimą. Tokia nuotaika buvo mane apnykus, bet dar bar ramybė atėjo“. Išsilgusi saviškių ir tėvynės. Mini, kad negauna laišku. 1953 — ypatingu religiniu susikūpimu švenčia Vasario 16-ąją (maldaknygė *Marija, gelbėki mus* tą dieną buvo parašyta), o paskui — Velykas.

Po to laiškas nebeprasirašomi, vietovė nebenurodoma. Paskutinio laiško data: 1954.01.06. Valdžia vėl labai atkreipia dėmesį į Dirsyte, kad ji žodžiu, malda, maldaknygėmis stipriai palaiko kalinių moralę ir dvasią. Pas ją dažnai daromos kratos. Ji dažnai tardoma, vis ilgesnį laiką uždaroma karceryje, kaninama. 1954-1955 m. žiemą kažkur išvežta, žiauriai kankinta. Grįžo palaužta, su išsekusiomis fizinėmis ir psichinėmis galiomis. Vėl išvežta. Oficialiame dokumente užrašyta, kad ji mirė Chabarovske 1955.09.26.

Laiškai iš lagerių

Adelės Dirsytės laiški giminiams ir pažįstamiems pasizymi teigiama nuotaika, neminimi neigiami dalykai (autorė žino, kad laiški cenzūruojami). Ją domina žinios apie juos ir jų dvasinė būsena. Laiškuose daug religinių ir tautinių minčių. Pateiksime tik keturias ištraukas, atskleidžiančias, kaip ji, Dievo remiama, jaučiasi ir kaip vertina išgyvenamos nelaisvės patirtį.

„Šiandien mane ypač domina sielų originalumas (...) Šioj aplinkoj ir save lengviau išlukštenti. O koks didelis sielų pasaulis ir koks didelis Kūrėjas, pašaukęs amžinam gyvenimui jas“ (Tundra, 1948.10.21).

„Nežinojau, kad už mirtį baimesnė, už gyvybę brangesnė — kancija... Nesu nelaiminga. Be šio gyvenimo būčiau tik nesubrendęs vaikas, gyvenimą tik čia pamaciau, pajutau“ (Užpoliare, 1949.03.20).

„Aš esu labai labai laiminga, nes Viešpats mano sielai teikia ramybės, duoda jėgų, minčių, mano aplinkoj yra simpatinių sielų, kurios mielai

Adelė su tėveliu.

bendruoja su manim ir visur padeda man. Sieloj visiškai giedra“ (1952.08.07).

„Viešpats to panorėjo, kad pajausčiau kenciančio žmogaus dalia, kad pamatytčiau nelaimingą žmogų. Čia atsivėria verkianti siela, čia patirtis ir pažinimas auga“ (paskutinis laiškas su data, 1954-01.06).

Liudijimai

Kai kurios, su Adele Dirsyte kartu išvežtos ar vėliau lageriuose su ja buvusios ir dirbusios, lietuviškos kalinės išliko gyvos ir, išėjusios į laisvę, grįžo į Lietuvą. Jos buvo apklašinėtos, ką jos žino apie ją. Visos pasisakė apie ją labai teigiamai. Štai keletas jos apibūdinimų.

„Labai pagarbiai prisimenu Adą Dirsyte, tai buvo tikrai neeilinė asmenybė. Ji buvo už mus kiek vyresnė, tikra mūsų globėja, patarėja ir auklėtoja, tarsi vyresnė sesuo ar net motina“ (Valerija Bagdonaitė-Čepienė).

„Mokytoja žinojo, kaip mus išlaikyti, kaip nusiųsti aišarai (Aleksandra Baranauskaitė-Čiurlienė). „Dirsyte“ skyrėsi iš kitų. Kazkokia jėga traukė prie jos. Šios moters išsilavinimas, erudicija, gyvenimo patirtis, spinduliavo jos akyse, žodžiuose, elgesyje“ (Danutė Ulozaitė-Lašinskienė).

„Apie tragiško likimo žmogų Adelę Dirsyte galiu pasakyti tiek: buvo ne šio pasaulio žmogus. Ją viskas žeidė laibiau nei mus, kurios buvome jaunatviškai naivos. Tokie žmonės lužta kaip medžiai, kurie nelinksta“ (Leokadija Ališauskaitė-Paulionienė).

Žiaurumu suluošinta

Su A. Dirsyte paskutiniaisiais jos gyvenimo metais koncentracijos stovyklose buvusios jos draugės kalinės tiksliausiai gali paliudyti apie jos žiaurumą traktavimo pasekmes. Valdžia įsitikino, kad ji gyvu žodžiu, bendromis maldaknygėmis, maldaknygių platiniu, slaptais tautiniais, kultūriniais ir religiniais renginiais labai stiprina lietuvių kalinių moralę ir dvasią. O tai buvo priešinga valdžios tikslams. Adelė buvo nuo kitų atskirta ir laipsniškai maitinama: nuolat laikoma karceryje, 1954-1955 m. žiemą kažkur išvežta, žiauriai kankinta, laikinai grąžinta fiziškai ir psichiškai palaužta (gal specialiai kitas pagasdinti) ir tada galutinai pašalinta.

Gyvų liudininkų yra bent kelios: Zinaida Viščiūtė-Bujanauskienė, Danutė Ulozaitė-Lašinskienė, Janina Siugzdinaite-Kivinskienė ir kitos. Adelei tuo metu artimiausieji Eleonora Metzbaraitė-Sumskienė papasakojo daugiausia; čia parinktos kelios jos pasta-

bos, ką matė, kai Dirsyte, išvežta visą žiemą, buvo grąžinta į karcerį.

„Kai pamatėme Dirsyte, labai nusigandome — jos plaukai buvo nukirpti, visa susisukusi, purvina, sudžiūvusi, išblyškusi, po akimis juodos dėmės... Ji mus pažino, pasisveikino, pasibučiavo... klausė, kur ji buvo išvežta, bet tuoj jos protas aptemo, akys pasidarė klaidingos, pradėjo ant sienų rodyti nebutus dalykus, šaukti savo tėvus. Mes išsigandome ir išbėgome... Aš pas ją nueidavau... kartais ji būdavo rami, labai tyliai kalbėdavo, ir man liepdavo tyliai kalbėti, nes muš. Vadinausi, ją mušdavo. Ji karceryje išbuvo labai ilgai... kartais nuejusi nieko negalėdavau pakalbėti, o kartais... kalbam, aš jos klausiu, kur ji buvo išvežta, ir tuoj ji pradeda nerintis, dingsta protas. Vieną kartą atėjau — ji rami, sakė, kad buvo kažkokiuose požemiuose, buvo labai šalta. Tada ji ilgai su manimi kalbėjo ir aš pirmą sykį mačiau, kaip rieda ašaros jos veidu; sakė, ten labai žiaurus tardytojas, ypač vienas žydas, jis nulupęs jai pusę plaukų. Ir parodė galvoje šašus (...) Vieną kartą nuejau pas ją... ji gulėjo ant purvino čiužinio... Ji buvo labai rami... Tada ji man pasakė, kad tuoj mirs, nes apleidžia ją jėgos, negali atsikelti, prašė, kad aš pasimelsčiau į Dievo Motiną laimingos jai mirties...“ Po poros dienų ją išvežė ir ji daugiau negrįžo.

Adelės seseriai Agnietei Skilnuienei paklauso oficialaus informacinio centro, 1997.10.03 pažyma buvo ataskyta, kad Adelė Dirsyte mirė 1955 m. rugsėjo 26 d. Chabarovske.

Monografija

Adelė Dirsyte: gyvenimas ir darbai. Sudarė ir parengė dr. Mindaugas Bloznelis. Redakcinė kolegija: vysk. dr. J. Boruta, dr. E. Neniškytė, A. Katilius. Tiražas: 400 egz. 574 psl. Išleido Lietuvių katalikų mokslo akademija, Vilnius, 2003.

Siame veikale yra sutelkta visa, kas iki šiol faktiškai žinoma apie Adelę Dirsyte, Sibiro kalintą, kankintą, ten ir mirusią, Sibiro tremtinių maldaknygės *Marija, gelbėki mus* autorę, kandidatę į palaimintąsias.

Veikalo pradžioje arkivysk. Sigitas Tamkevičius, SJ, įvardinamie žodyje „Apvaizdos pasiūstojį artimo meilės darbams“ aiškina, kad Adelės Dirsytės meilės darbų pilnas gyvenimas yra Dievo apvaizdos suteikta pagoda lietuvių tautai XX-ajame amžiuje, kai skirtoje išbandymuose. Prartarmėje šio veikalo sudarytojas dr. Mindaugas Bloznelis, kalbėjęs Kolymoje, kur kalėjo ir Adelė Dirsyte, trumpai aptaria, kaip jis sutelkė me-

džiagą ir kas jam padėjo.

Knyga skirstoma į dvi dalis: pirmoji — Dirsytės gyvenimas, veikla ir raštai laisvės metu; antroji — nelaisvės metais: jos teismas, darbas Sibiro lageriuose, ten sukurtos maldaknygės, ten parašyti laiški ir jų pažinusiųjų asmenų liudijimai.

Skyriuje „Tėviškė“ rašoma apie Adelės tėvus, brolius, seseris, gimines ir apie Adelės vaikystę, pradžios mokyklą ir gimnaziją. „Studijos universitete Kaune“ aptaria jos pasirinkto mokslo kelią bei detytojus Vytauto Didžiojo universiteto teologijos-filosofijos fakultete bei dalyvavimą „Birutės“ studentų ateitininkų draugovės veikloje. „Po studijų“ skyrius išryškina mažai kam žinomą Dirsytės plačią veiklą Lietuvių katalikų moterų draugijoje, ypač 1938-1940 metais, o taip pat pateikia žinių ir apie jos darbą Vilniaus mokyklose nuo sovietų okupacijos pradžios 1940 metais. Šios dalies gale pateikiama jos publikuoti raštai: 16 straipsnių ir vienas eilėraštis, spausdinti *Naujojo vaiduilutėje* ir *Moteryje* ir jos universitetui įteiktas bei patvirtintas diplominis darbas „Die epische Dichtung der Frein Gertrud von le Fort (Baronaitės Gertrudos fon le Fort epinė kūryba)“ faksimilė viso teksto, jos parašyto vokiečių kalba, ir vertimas į lietuvių kalbą (vertė Danguolė T. Šniūrevičienė).

Antros dalies pradžioje trumpas, bet svarbus įvadas į A. Dirsytės tardymų ir teismo protokolų sukurį „Adelė Dirsyte MGB pinklėse“. Knygos ilgiausiam 130 psl. skyriuje pateikiami protokolai rusų ir lietuvių kalbomis. Skyriuje *Sibiro lageriuose* sutelkiamos žinios apie Dirsytės buvimą ir darbą Vorkutoj, Taišete, Kolymoje, jos ligą bei gyvenimo pabaigą. Pateikiamos jos ranka Sibire parašytų maldaknygių originalų faksimilės su šalia spausdintu jų tekstu. Pirmoji, pačios autorės pavadinama *Marija, gelbėki mus*, kiek platesnė ir įvairesnė. Antroji, be pavadinimo, monografijoje vadinama *Adelės Dirsytės maldyna*, yra plonesnis maldų rinkinys: maldų žodžiai tie patys, kaip ir pirmoje, tik maldų mažiau ir jos surinktos pagal liturginių metų tvarką. *Laiškuose* išspausdinti kalintos Adelės 44 laišku tekstai. Po to — „Liudijimai apie Adelę Dirsyte“. 25 kartu su ja kalintos lietuviškos savaus žodžiais papasakojo apie savo pažintį su ja. Dar viena, būtent Irena Ve-

saitė papasakojo savo prisiminimus apie Adelę: ji, jauna, pabėgusi iš Kauno žydų geto, šeimininkė buvo priglausta tame pačiame bute Vilniuje, kur gyveno ir Adelė iki jos suėmimo. Liudytojų trumpai yra aprašytas ir Adelės sesers sūnus Stasys Ivanauskas, kuris Adelės suėmimo metu gyveno tame pačiame bute Vilniuje. Jis pateikė daug medžiagos šiai monografijai.

Ant geresnio popieriaus keiliolikos puslapių yra išspausdinta 41 nuotrauka, vaizduojanti Adelę, jos tėvus, gimines, mokyklų mokinius, studentes ateitininkes, jos veiklą Lietuvių katalikų moterų draugijoje. Visose nuotraukose Adelė iš kitų išsiskiria savo giedriu, dažnai besišypsanti veidu.

Patiame veikalo gale yra bibliografija — sąrašas pačios Adelės Dirsytės raštų straipsnių ir straipsnių apie ją, *Marija, gelbėki mus* laidos lietuvių kalba, o taip pat tos maldaknygės vertimai į kitas kalbas.

Tenka labai įvertinti monografijos sudarytojo dr. Mindaugo Bloznelio kruopštų ir rūpestingą darbą, taip pat Lietuvių katalikų mokslo akademijos sudarytojų ir vienos eilėrašties, spausdinti *Naujojo vaiduilutėje* ir *Moteryje* ir jos universitetui įteiktas bei patvirtintas diplomines darbas „Die epische Dichtung der Frein Gertrud von le Fort (Baronaitės Gertrudos fon le Fort epinė kūryba)“ faksimilė viso teksto, jos parašyto vokiečių kalba, ir vertimas į lietuvių kalbą (vertė Danguolė T. Šniūrevičienė).

Antros dalies pradžioje trumpas, bet svarbus įvadas į A. Dirsytės tardymų ir teismo protokolų sukurį „Adelė Dirsyte MGB pinklėse“. Knygos ilgiausiam 130 psl. skyriuje pateikiami protokolai rusų ir lietuvių kalbomis. Skyriuje *Sibiro lageriuose* sutelkiamos žinios apie Dirsytės buvimą ir darbą Vorkutoj, Taišete, Kolymoje, jos ligą bei gyvenimo pabaigą. Pateikiamos jos ranka Sibire parašytų maldaknygių originalų faksimilės su šalia spausdintu jų tekstu. Pirmoji, pačios autorės pavadinama *Marija, gelbėki mus*, kiek platesnė ir įvairesnė. Antroji, be pavadinimo, monografijoje vadinama *Adelės Dirsytės maldyna*, yra plonesnis maldų rinkinys: maldų žodžiai tie patys, kaip ir pirmoje, tik maldų mažiau ir jos surinktos pagal liturginių metų tvarką. *Laiškuose* išspausdinti kalintos Adelės 44 laišku tekstai. Po to — „Liudijimai apie Adelę Dirsyte“. 25 kartu su ja kalintos lietuviškos savaus žodžiais papasakojo apie savo pažintį su ja. Dar viena, būtent Irena Ve-

prie VDU didžiosios skaityklos susirinkusios tremtinių artimuosius, akademines bendruomenės narius ir vakaro svečius pasitiko Retorių teatro skaitovai. Milena Pavlova ir Giedrius Lingė skaitė A. Miškinio kūrybą, kuri skambėjo kaip iškilmingas, bet kartu ir labai asmeniškias, kreipimasis į Dievą, skundas žemiškojo gyvenimo nelaisvė.

Atidarydamas prie V. Biržiškos skaityklos surengtą parodą „Kur sudegė sielos“, VDU rektorius prof. Vytautas Kaminskis priminė tuometinius įvykius Lietuvoje, kalbėjo apie

bei gausesniu egzempliorių skaičiumi.

Adelės Dirsytės didybė Dieve

Ši monografija yra didelis informacijos šaltinis apie Adelę Dirsyte. Bet ne monografija padaro ją žinomą ir reikšmingą. Ir be jos ji stovi dvasilinėje aukštumoje, Dievo iškelta — kandidatė į palaimintąsias. Monografija yra reikalinga, nes ji skelbia apie asmenybę, kuri yra svarbi mūsų tautai, Bažnyčiai ir žmonijai.

Nežeminant kitų, bet ir aukštinant ją ne be pagrindo, tenka pasakyti. Ji yra mokytoja ir maldomis, ir savo kancija, iš kurios gali daug, daug pasimokyti ir mūsų tauta, ir visa žmonija. Ji yra kentėjusi ne kiek nemaziau, o už daugelį kankinių — ilgiau ir daugiau. Ji buvo pasišventusi Dievui ir žmonėms sunkiausiose sąlygose ne kiek nemaziau už daugelį šventųjų, už daugelį — gal ir daugiau.

Visa tai įvyko dėl to, kad ji sunkiose kancijos valandose pasitikėdama šaukėsi *Marija, gelbėki mus*. Dėl to Dievo malonė veikė joje nuostabiai ir galingai.

Adelė — Sibiro auka, bet ir ten patirto blogio smurto nugalėtoja. Taip, kankinimo jėga palaužė jos fizinę ir psichinę sveikatą, bet Dievo suteikta dvasia ji nugalėjo Sibiro lageriuose komunistų sukurtą pragarą.

Pagerbtas lietuvių tautos įkaitų atminimas

Kovo 19 d. Vytauto Didžiojo universitete paminėtos lietuvių tautos įkaitų išeitimo iš Stuthofos koncentracijos stovyklos 60-osios metinės. Šia proga prie Vaclovo Biržiškos skaityklos atidaryta paroda „Kur sudegė sielos“, skirta 46 lietuvių inteligentų, kurie 1943 m. kovo 25 d. buvo įkalinti Stuthofos koncentracijos stovykloje, atminimui. Apie Lietuvos inteligentijos pasipriešinimą nacių okupacijai pranešimus tą vakarą skaitė jaunieji VDU mokslininkai.

Prie VDU didžiosios skaityklos susirinkusios tremtinių artimuosius, akademines bendruomenės narius ir vakaro svečius pasitiko Retorių teatro skaitovai. Milena Pavlova ir Giedrius Lingė skaitė A. Miškinio kūrybą, kuri skambėjo kaip iškilmingas, bet kartu ir labai asmeniškias, kreipimasis į Dievą, skundas žemiškojo gyvenimo nelaisvė.

Atidarydamas prie V. Biržiškos skaityklos surengtą parodą „Kur sudegė sielos“, VDU rektorius prof. Vytautas Kaminskis priminė tuometinius įvykius Lietuvoje, kalbėjo apie

nacių okupacijos vykdytas represijas prieš šviesuomenę. Rektorius kvietė prisiminti Stuthofos koncentracijos stovykloje kalėjusius žymiausius to meto inteligentijos atstovus ir jų patirtas kancias. Įkalintiesiems buvo pareikšti kaltinimai pogrindine, prieš okupacinę valdžią nukreipta, veikla. Jie kaltinti, organizavę Lietuvos jaunimo pasipriešinimą SS legionų formavimui mūsų krašte.

Po parodos atidarymo visi susirinkusieji buvo pakviesti į Vaclovo Biržiškos skaityklą. Nukelta į 3 psl.

Pagerbiant lietuvių tautos įkaitų prisiminimą Vytauto Didžiojo universitete. Iš kairės: VDU istorijos doktorantė Irena Bučinskė, VDU istorijos magistras Linas Venckauskas, knygos *Pragaro var-tai* — Stuthofas sudarytoja Alisa Rupšienė ir poetas Robertas Keturakis.

Gimtojo kalbės idiegtas mūsų mąstysena

PLB Lituanistikos katedroje vizituoja Dalia Čiočytė atsako į katedros doktorantės Dalios Čidzikaitės klausimus.

— Papasakokite apie save.

— Esu baigusi Vilniaus universitetą, įgydama filologės lituanistės kvalifikaciją. 1995–1998 m. studijavau Lietuvių literatūros ir tautosakos institute ir Vytauto Didžiojo universiteto doktorantūroje, 1995–1996 m. stažavausi Saint Xavier bei Loyola universitetuose Čikagoje. 1998 m. apgyniau disertaciją „Biblia lietuvių literatūroje: pagrindiniai savybių ypatumai“, disertacijos pagrindu išleidau monografiją (1999). Dirbu Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedroje docente. Destau filologijos, žurnalistikos bei bibliotekinių programų studentams šiuos kursus: „XIX a. II p. lietuvių literatūra“, „Biblia lietuvių literatūroje“, „Biblijos ir Antikos paveldas lietuvių literatūroje“, „Teksto analizė“, „Šiandieninė lietuvių literatūra: esistika“, „XIX a. lietuvių literatūros seminaras: idėjų istorija“.

— Kodėl pasirinkote mokslininkės karjerą ir būtent dėstytoja?

— Literatūrinę žmogaus ir pasaulio interpretaciją tyrinėti yra įdomus, tiesiog intriguojantis darbas. Sakoma, kad literatūrinės vaizduotės struktūroje esama tokios žmogishumo būvimo tiesos, kurios negalima pažinti jokia kitu būdu (Northrop Frye). Anot vieno teologo, talentingiems rašytojams neretai pavyksta įtaigiau atskleisti egzistencinius religines tiesas aspektus nei teologams su „konceptualių ginklų arsenalu“; panašiai, manau galėtų pasakyti ir psichologas. Na, o dėstyti įdomu todėl, kad mokydamas pats išmoksti, nuolat atsinaujini.

— Ar keičiasi Jūsų ir Jūsų studentų požiūris į lituanistikos studijas?

— Keičiasi ta prasme, kad nuolat raginu studentus klausyti ir pati klausiu, kokia gilioji šių studijų prasmė. Žinoma, taip klausčiau ir bet kurią kitą akademinę discipliną dėstydamas. Kokia studijuojamojo dalyko filosofija atrodo asmeniškai efektyviausia? Atsakymas į tokius klausimus negali būti pateiktas kartą visiems laikams, jis nuolat gilinamas, praturtinamas.

— Kas, Jūsų nuomone, yra lituanistikos studijos?

— Tai mūsų tautos kultūros (pasaulio suvokimo prasmės) pažinimas per kalbos ir literatūros tyrinėjimus. Šiuo atveju man įdomi Sapir Whorf hipotezė, teigianti, kad kalba fundamentaliai sąlygoja būdą, kuriuo kalbantieji ta kalba, kaip gimtąja, mato pasaulį. Ši hipotezė man labai įtikinama atrodo. Esu girdėjusi iš Vakarų lietuvių, kalbančių nuo mažens lietuviškai ir angliškai, kad kalba ir mąstymas jiems atrodo tarpusavyje susiję. Esama sąvokų, būdingų tik kuriai vienai kalbai (pvz., lietuvių), ir kai kitoje kalboje (pvz., anglų) jų nėra, tai, kalbant angliškai, ima atrodyti, kad tu sąvokų apskritai „nėra“. Verčiant kurį subtilų tekstą, kartais tiesiog nėra kaip išversti kurios sąvokos, nes kalboje, į kurią verčiama, jos nėra. Prielaidos apie kalbos ir mąstymo sąsają, man atrodo, galinčios giliai įprasminėti filologines studijas. Šios prielaidos nėra naujos, dar G. J. Herder yra rašęs, kad į kalbą tarsi idiegtas mūsų mąstysena ir kiekviena tauta kalba taip, kaip mąsto, o mąsto taip, kaip kalba. Beje, šiais žodžiais devalvacijos ir miglotų gražybės laikais aktuali ir kita Herder mintis: taisyklingsi vartodami kalbą, išmokstame tiksliai mąstyti, o kai mūsų mintys tikslios ir gyvos, išskome gyvų ir tikslų žodžių.

— Ar yra tokia tema — literatūros, kultūros — kurios norėtumėte imtis ateltyje?

— Šiuo metu labiausiai domiuosi literatūrinės idėjų istorija: kaip kito idėjų (tokių kaip laikas/istorija, bendruomenė/tauta, svetimumas/savumas, valdžia, autoritetas, Dievas/religija, subjektas/subjektivė, meilė, kancija, nuodėmė, kaltė, mirtis, kūnas/siela, gamta ir t.t.) interpretacijos lietuvių literatūroje, kokios literatūros kūriniuose matyti nuostatos vidinės ir išorinės, literatūrinės ir nurodomosios tikrovės atžvilgiu. Pavyzdžiui, autoriteto sąvokos kitimas: nuo tradicinio pagarbaus nusiteikimo išminties atžvilgiu per sovietinį autoritarizmą iki paugliškos posovietinės alergijos bet kokiai autoritetui. Įdomu atsekti ryškesnius literatūrinio mąstymo ir jau senos brožuos, nužymėti jų santykį (pritartimo, keitimo ar, pvz., ginčo) su platesniu kultūros kontekstu.

— Pati dirbdama Vilniaus universitete, kokią prasmę matote studentams ar tyrinėtojams atvykti į Lituanistikos katedrą iš-

tyti laipsnio arba rinkti medžiagą? Ką tai jiems duoda?

— Iš Lietuvos atvykstantiems lituanistams PLB Lituanistikos katedroje Illinois universitete Čikagoje dėstote du kursus: vieną bakalaurui siekiantiems studentams, kitą — magistrantūroje besimokantiems. Kokie tai kursai? Pasidalinkite iš abiejų.

— Pirmasis — Lietuvos kultūra. Šio kurso klausosi apie 50 studentų iš įvairių universitetų katedrų, tad auditorijoje akivaizdai kultūrų įvairovė. Malonu skatinti šiuos studentus skvarbiau suvokti kultūros sąvoką, įvairių kultūrų pažinimo prasmę ir lietuvių kultūros savitumą bei privalumus. Nors šis kursas toks populiarius ne tiek dėl išankstinio domėjimosi Lietuva, kiek dėl praktinių (su kreditais, humanitarinio kurso pobūdžio susijusių) sumetimų, tačiau neabejoju, kad kurso eigoje tokia pradinė motyvacija gali keistis, plėstis. Įvairiausiai studentai, kaip matyti iš jų rašto darbų bei pasisakymų diskusijose, susidomi Lietuva, ypač — archaine mitologija, įdomia literatūra ir tuo, ko moko Lietuvos istorijos vingiai. Pasigėrėtinai, koki veiksminga tautos kultūros apsaugos darbas šiuo atveju vykdo PLB Lituanistikos katedra ir jos globėja profesorė Violeta Keleltienė.

— Antrasis kursas — originalus. Jis nagrinėja romantizmo pasaulėvaizdžio problematiką lietuvių, rusų, lenkų, šiek tiek ir anglų literatūroje. Man šis kursas atrodo įdomus dviem požiūriais. Pirmas, romantizmo pasaulėvaizdžio analizė atskleidžia lužį Vakarų kultūroje, kai nuo tradicinio krikščioniškojo suvokimo bei susivokimo imama artėti prie moderniojo individualizmo. Romantizmas dar turi išlaikęs daug tradicinių pasaulio matymo brožų, tačiau turi ir ryškų egocentrizmo akcentą, vėliau itin išryškėjantį moderniojo ir postmodernizmo mąstysenoje. Antras, intertekstualumas išryškina savi-tumą: pavyzdžiui, lyginant su lenkų literatūra, lietuviškojo literatūrinio mąstymo savitumas itin vaizdžiai išryškėja; mesianistinio „pasipūtimo“ per pagrindines lenkų romantizmo žymes, lietuvių literatūroje iš viso nėra.

— Pati dirbdama Vilniaus universitete, kokią prasmę matote studentams ar tyrinėtojams atvykti į Lituanistikos katedrą iš-

tyti laipsnio arba rinkti medžiagą? Ką tai jiems duoda?

— Ne, šiomet taip atsitiko pirmą kartą. Matyt, atsirado didesnis interesas nuvykti. Amerikoje yra draugų, pažįstamų, padidėjo dalykinis bendradarbiavimas, ryšiai.

— Jauni ar vyresni mokslininkai labiau domėjosi Mokslo ir kūrybos simpoziumu?

— Žinoma, vyresnieji. Visas Lietuvos mokslas yra gerokai senstėjęs. Atsinaujinimas vyksta gana lėtai. Bet yra nemažai ir jaunų mokslininkų. Pvz., istorijos sekcijai vadovauja Darius Staliūnas. Jis ir visa jo sukurta sekcija yra jauni žmonės, kurie pristatys šiuolaikinę istorijos mokslą Lietuvoje.

— Kaip buvo kompleksuojamos sekcijos, ar galėjo užsirašyti, kas norėjo, ar buvo vykdoma atranka?

Prof. Dalia Čiočytė.

tyti laipsnio arba rinkti medžiagą? Ką tai jiems duoda?

— Iš Lietuvos atvykstantiems lituanistams PLB Lituanistikos katedroje Illinois universitete Čikagoje dėstote du kursus: vieną bakalaurui siekiantiems studentams, kitą — magistrantūroje besimokantiems. Kokie tai kursai? Pasidalinkite iš abiejų.

— Pirmasis — Lietuvos kultūra. Šio kurso klausosi apie 50 studentų iš įvairių universitetų katedrų, tad auditorijoje akivaizdai kultūrų įvairovė. Malonu skatinti šiuos studentus skvarbiau suvokti kultūros sąvoką, įvairių kultūrų pažinimo prasmę ir lietuvių kultūros savitumą bei privalumus. Nors šis kursas toks populiarius ne tiek dėl išankstinio domėjimosi Lietuva, kiek dėl praktinių (su kreditais, humanitarinio kurso pobūdžio susijusių) sumetimų, tačiau neabejoju, kad kurso eigoje tokia pradinė motyvacija gali keistis, plėstis. Įvairiausiai studentai, kaip matyti iš jų rašto darbų bei pasisakymų diskusijose, susidomi Lietuva, ypač — archaine mitologija, įdomia literatūra ir tuo, ko moko Lietuvos istorijos vingiai. Pasigėrėtinai, koki veiksminga tautos kultūros apsaugos darbas šiuo atveju vykdo PLB Lituanistikos katedra ir jos globėja profesorė Violeta Keleltienė.

— Antrasis kursas — originalus. Jis nagrinėja romantizmo pasaulėvaizdžio problematiką lietuvių, rusų, lenkų, šiek tiek ir anglų literatūroje. Man šis kursas atrodo įdomus dviem požiūriais. Pirmas, romantizmo pasaulėvaizdžio analizė atskleidžia lužį Vakarų kultūroje, kai nuo tradicinio krikščioniškojo suvokimo bei susivokimo imama artėti prie moderniojo individualizmo. Romantizmas dar turi išlaikęs daug tradicinių pasaulio matymo brožų, tačiau turi ir ryškų egocentrizmo akcentą, vėliau itin išryškėjantį moderniojo ir postmodernizmo mąstysenoje. Antras, intertekstualumas išryškina savi-tumą: pavyzdžiui, lyginant su lenkų literatūra, lietuviškojo literatūrinio mąstymo savitumas itin vaizdžiai išryškėja; mesianistinio „pasipūtimo“ per pagrindines lenkų romantizmo žymes, lietuvių literatūroje iš viso nėra.

— Pati dirbdama Vilniaus universitete, kokią prasmę matote studentams ar tyrinėtojams atvykti į Lituanistikos katedrą iš-

tyti laipsnio arba rinkti medžiagą? Ką tai jiems duoda?

— Ne, šiomet taip atsitiko pirmą kartą. Matyt, atsirado didesnis interesas nuvykti. Amerikoje yra draugų, pažįstamų, padidėjo dalykinis bendradarbiavimas, ryšiai.

— Jauni ar vyresni mokslininkai labiau domėjosi Mokslo ir kūrybos simpoziumu?

— Žinoma, vyresnieji. Visas Lietuvos mokslas yra gerokai senstėjęs. Atsinaujinimas vyksta gana lėtai. Bet yra nemažai ir jaunų mokslininkų. Pvz., istorijos sekcijai vadovauja Darius Staliūnas. Jis ir visa jo sukurta sekcija yra jauni žmonės, kurie pristatys šiuolaikinę istorijos mokslą Lietuvoje.

— Kaip buvo kompleksuojamos sekcijos, ar galėjo užsirašyti, kas norėjo, ar buvo vykdoma atranka?

seną, tačiau tam būtina sąlyga yra nevienpusiškumas, visu-minis dabarties teorinės situacijos pažinimas. Studijos JAV universitetuose kaip tik ir suteikia tam sąlygas: išvysti visuminį, netendencingą dabarties teorinės/filosofinės galvosenos vaizdą, o Lietuvos bibliotekų fondai tam dar nėra pakankami. PLB Lituanistikos katedros teikiama lituanistikos studijų galimybė laikau ypač svarbia Vakarų lietuvių savimonei gyvinti ir gilinti, neabejoju, kad Vakarų lietuviams itin svarbu turėti tokią universitetinę struktūrą. Kviesčiau lietuvių bendruomenę glaudžiau, kūrybingiau su PLB Lituanistikos katedra bendradarbiauti.

— Ko palinkėtumėte PLB Lituanistikos katedrai?

— Nebėstantis entuziazmo, puoselejant lietuviškąją savimone.

Ruošiasi atvykti mokslininkai

Gegužės 21–25 d. Lemonte, IL, vyks tradicinis Mokslo ir kūrybos simpoziumas, kuriame dalyvaus didelė grupė mokslininkų iš Lietuvos. Kaip vyksta Lietuvos pusės pasiruošimas simpoziumui, pasakoja Mokslininkų sąjungos, kuri paprastai atsako už Lietuvos delegacijos organizavimą, pirmininkas dr. Vygin-tas Gontis.

— Visą informaciją apie Mokslo ir kūrybos simpoziumą galima rasti internete www.lms.lt. Iš viso su šio simpoziumo mokslininkais yra pateikta 240 paraiškų. Internetu patalpintos pranešimų tezės ir trumpa pranešėjų veiklos apžvalga. Bet tezės vis dar plaukia, manoma, kad bus apie pusantro šimto pranešėjų. Jie visi, žinoma, nesugebės perskaityti pranešimų, dalyvių bus mažiau, bet tezės simpoziumo leidinyje bus atspausdintos visos. Į Čikagą iš Lietuvos vyks apie 90 žmonių grupė. 40 iš jų vyks Lietuvos biudžeto lėšomis, apie 50 — savo lėšomis.

— Ar anksčiau buvo toks susidomėjimas simpoziumu?

— Ne, šiomet taip atsitiko pirmą kartą. Matyt, atsirado didesnis interesas nuvykti. Amerikoje yra draugų, pažįstamų, padidėjo dalykinis bendradarbiavimas, ryšiai.

— Jauni ar vyresni mokslininkai labiau domėjosi Mokslo ir kūrybos simpoziumu?

— Žinoma, vyresnieji. Visas Lietuvos mokslas yra gerokai senstėjęs. Atsinaujinimas vyksta gana lėtai. Bet yra nemažai ir jaunų mokslininkų. Pvz., istorijos sekcijai vadovauja Darius Staliūnas. Jis ir visa jo sukurta sekcija yra jauni žmonės, kurie pristatys šiuolaikinę istorijos mokslą Lietuvoje.

— Kaip buvo kompleksuojamos sekcijos, ar galėjo užsirašyti, kas norėjo, ar buvo vykdoma atranka?

— Žinoma, kad reikėjo atrinkti, nes konkurencija buvo didelė. Buvo atrenkami aktualiausios temos ir didžiausia kompetenciją turintys autoriai. Atranka vyko keliais tarpiniais. Pirmiausia atrinko sekcijų vadovai, kurie turėjo visą informaciją apie pranešėjų ir pranešimus. Po to jie siūlydavo ekspertų grupę. Lietuvos ekspertų sudarę ryšį sąrašą dar tvirtino komisija Amerikoje. Todėl sąrašas buvo atidžiai atrinktas.

— Kas buvo tie ekspertai?

— Tai Kauno Technologijos universiteto atstovai — rektorius Ramutis Bancevičius ir dr. Vytautas Ostasevičius; Mokslo tarybos pirmininkas Kęstutis Makarionas; Mokslininkų sąjungos atstovai — Pranas Baltrėnas (VGTU) ir Vygin-tas Gontis. Taip pat ekspertais buvo paimti ir du sekcijų vadovai — Vladas Gaidys (sociologijos sekcija) ir Darius Staliūnas (istorijos sekcija).

— Kokios simpoziume veiks sekcijos ir kas jose sekcijose dirbs?

— Didžiausia sekcija bus lituanistikos. Jai nuo seno vadovauja dr. Jonas Rackauskas iš Čikagos. Savo tematika tai gana plati sekcija: menotyras, archyvistika, humanitarinės temos ir kt. Placiai apima ir tikslųjų mokslų sekcija, kuri bus skirstoma į chemijos ir biochemijos. Čia dirbs daug iš Lietuvos išvykusių ir pastaruoju metu Amerikoje dirbančių jaunų mokslininkų. Tai tas kontingentas, kurį mes įvardijame kaip „protų nutekėjimas“. Gana solidus finansų sekcijos pranešėjų sąrašas. Aktualia teisės tematika. Norėjosi, kad šie aktualūs temata būtų gausiau atstovaujama, bet neatsirado pranešėjų, todėl paprašėm Teisės universiteto rektorių Alvydą Pumputį padaryti apibendrinantį pranešimą apie teisės padėtį Lietuvoje. Į ketletą sričių išsi-skaidys inžinerija: pvz., elekt-

Pagerbtas lietuvių įkaitų prisiminimas

Atkelta iš 2 psl.

Čia, tylos minute pagerbus tremtinių atminimą, prasidėjo seminaras, kuriame pranešimus apie Lietuvos politinę situaciją prieš II pasaulinį karą ir lietuvių pasipriešinimą vokiečių okupacijai skaite jaunieji VDU mokslininkai: istorijos magistras Linas Vencauskas, istorijos doktorantė Ilona Bučinskė, literaturologijos doktorantė Kristina Sakalavičiūtė. Ypač įdomus buvo pastebėjimai apie Kauno svarbą tuo metu. Ši miestą ir nepriklausomos Lietuvos, ir okupacinę vokiečių valdžią tada laikė vienu reikšmingiausių administracinių ir kultūrinių šalies centrų. Po trumpų, tačiau įdomių įžvalgų pagrįstų, jaunųjų pranešimų kalbėjo Alisa Rupšienė — knygos apie lietuvių Štuthof koncentracijos stovykloje *Pragarą vartai* — *Štuthofas* sudarytoja. Taip pat pasisakė ir tremtinių artimieji: prof. Jurgis Brėdikis, nepriklausomos Lietuvos diplomato, išgyvenusio Štuthofą pragarą, sūnus, ir Laura Mačiokaitė-Ja-nušauskienė, laisvos Lietuvos kariuomenės pulkininko Mykolo Mačioko dukra. Pasibaigus numatyta vakaro programai, išsakyti pagerdavimai įamžinti Štuthof kalinių at-

minimą, o VDU studentai pagarinti gyvai domėtis šiais Lietuvos istorijai svarbiais faktais, pabrėžiant plačias mokslinių tyrimų galimybes.

Mokslininkai aptariant to meto padėtį Lietuvoje, Retorių teatro aktorių skaitomi Stasio Ylos ir Balio Sruogos prisiminimai apie gyvenimą Štuthof koncentracijos stovykloje ne-leido pamiršti ir žmogiškosios tragedijos, kurią dažnai užgožia svarbus istoriniai įvykiai. Juk net ir Kazimiera Galau-nienė, prisimindama tremi-mus, sakė, kad jie atrodė tik laikini, artimieji visai stengėsi tremtiniams padėti, tikė-damiesi greito jų išlaisvini-mo...

Vakarą užbaigė Robertas Keturakis, kalbėdamas apie gyvenimo prasmę ir žmogiš-kumą žiaurios realybės aki-vaizdoje. Jis pabrėžė, kad tuo-metinėmis sąlygomis negalėjo būti smulkmenų — viskas buvo lemtinga. Tuomet reikėjo suprasti, kad kiekvienas yra savo ir tautos likimo šeimi-ninkas. Lietuvių tremtiniai, kalėję Štuthof koncentracijos stovykloje, ateities kartoms parodė, kad svarbiausia „mo-gaus pareiga yra išsaugot žmogaus dvasios didingumą, gyvenimo prasmę ir paslaptį.

Tomas Pabedinskas

tekėjimo” specialistų. Ta tema pranešimą rengia ir švietimo bei mokslo ministras. Beje, ši tema bus pristatoma ir plenarinių posėdžių metu. Psichologijos sekcijoje dirbs vien tik išsivijęs psichologai. Iš politi-ko mokslų pranešėjų galima paminėti Lietuvos konsula Niujorke Rimantą Morkvėną, Tarptautinių santykių institu-to direktorių Raimundą Lo-patą, Ramūną Vilpišauską. Solidi bus aplinkosaugos sek-cija, taip pat mokslo populari-nimo (apie jaunųjų mokslininkų rengimą kalbės VDU rektorius Vytautas Kaminskas; apie statistinę mokslo raidą Lietuvoje — Bronislavas Kau-lakys ir kt.). Čia strateginį pranešimą skaitys švietimo ir mokslo ministras A. Monke-vičius. Delegacijos dalyvis yra ir nuolatinis simpoziumo met-raštininkas Gediminas Zem-lickas, laikraščio *Mokslo Lie-tuva* vyr. redaktorius.

Kiekvieną dieną vyks ple-narinės sesijos šiomis temomis: menotyra, Mazosios Lie-tuvos problemos; protų nu-tekėjimas; Lietuvos kariuome-nė (beje, simpoziume turėtų daryti pranešimą ir Krašto ap-saugos ministras Linas Linke-vičius). Politologijos sekcijos darba apibendrinančiame po-sėdyje (vadovas amb. V. Ušac-ka) bus svarstomi tolesni Lie-tuvos santykiai ES.

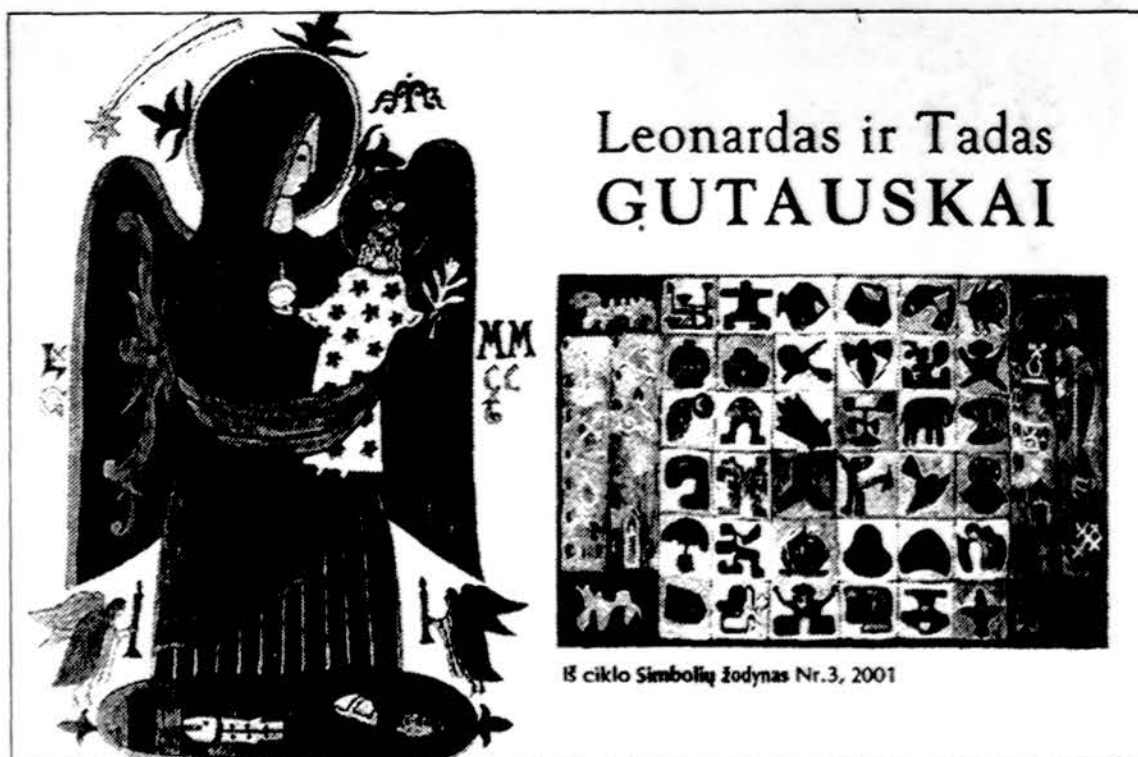
— Kiek valstybės lėšų skirta ir ar nesunku buvo jį gauti tokiai didelei de-legacijai nuvykti į Ameriką?

— Kaip žinote, įveikia nuolatine LR Seimo ir JAV LB at-stovų komisija. Šio simpoziumo finansinę paramą užtikri-no ši komisija. Iš viso per Mokslo ir studijų fondą bei Švietimo ir mokslo ministeriją buvo paskirta 120,000 Lt. Lėšos bus panaudotos 40 žmonių nupirkti bilietus į Čikagą ir išleisti simpoziumo leidinį.

— Ar prasidėjęs Irako ka-ras nepakoregavo dalyvių sąrašą?

— Kol kas išgąsčio nepaju-tome. Atvirkščiai — į Ameriką trauka didžiulė.

Kalbėjosi A. V. Škiudaitė

Leonardas ir Tadas GUTAIŠKAI

18 ciklo Simbolių žodynas Nr. 3, 2001

Leonardo ir Tado Gutauskų kūrinių paroda ruošia Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Ill., š.m. balandžio 5–27 d. Atidarymas balandžio 5, šeštadienį, tarp 6 ir 9 val. vakaro.

Vytautas Alantas

Eglė Juodvalkė

Vytautas Jakševičius, rašęs Vytauto Alanto slapyvardžiu, gimė 1902 m. Sidabravo bažnytkaimyje, Panevėžio apskrityje. Jis baigė Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą ir Montpellier universitetą Prancūzijoje. Lietuvių visuomenė su juo pirmą susipažino per publicistiką, trumpąją prozą ir scenos veikalus. Jis Lietuvoje išleido du novelių rinkinius *Artisto širdis* (1930 m.) ir *Tarp penkių ir septynių* (1934 m.). Pirmojo rinkinio dvi novelės siejasi su kaimu, o likusios keturiolika su miestu, daugiausia su Kaunu. Nekeldamas didelių problemų, V. Alantas vaizduoja miesto inteligentijos gyvenimą ir konfliktus. Antrajame trumposios prozos rinkinyje autorius jau nevengia propaguoti kai kurių idėjų ir jomis įtaigauti skaitytoją. V. Alantas Lietuvoje rašė publicistiką, dirbo „Eltos“ prancūzų skyriaus redaktoriumi, daug metų buvo *Lietuvos aidą* vyriausias redaktorius. Visą savo gyvenimą jis vadovavosi tautine ideologija, propagavo dorą ir moralę. Tuo persunkti ir jo raštai. Antrojo pasaulinio karo metu V. Alantas pasitraukė į Vokietiją, o iš ten į Jungtines Valstijas, kur apsigyveno ir dirbo Detroit, Michigan valstijoje. Jis mirė 1990 m.

Apsisprendęs iškelti ir pareikšti tik teigiamas, ne neigiamas, tarpukario nepriklausomos Lietuvos gyvenimo puses, rašytojas laikėsi tos nuostatos, pirmo skaitytojams morale, meilę tėvynei, rodė jų žmogiškąsias ydas ir trūkumus. Ypač moterys dažnai nutapytos neigiamų savybių paletės spalvomis. Trečią novelių rinkinį *Ant siūbuojančios žemės* (1946 m.) V. Alantas išleido jau išvykdytas. Čia parodomos niūrus iš tėvynės išvykimo asmenų gyvenimas: pakrikusi moralė, pilka dabartis, šviesūs patikvėjamų prisiminimai. Kelvir-tame ir penktame trumposios beletristikos rinkiniuose — *Svetimos pagairės* (1954 m.) ir *Nemunas teka per Atlantą* (1970 m.) vaizduojamas tremtinio gyvenimas Vokietijoje ir Amerikoje. Kai kurios novelės vykusiai parodomos emigranto psichologinės ir gyvenimiškos problemos, jos grindžiamos gilia idėja ir patirčių motyvais, o kitose — situacijos neįtikimos, pasižymi melodramatiškumu, aki-vaizdus publicistinis elementas, rašytojas bando skaitytoją įtikinti naudodamasis ne veiksmu, o savo aiškiais motyvais.

1976 m. išleistas novelių rinkinys *Atspindžių ūkanos* V. Alantas ribojasi vyrų ir moterų santykių vaizdavimu, erotikos vaidmens žmogaus likime narpliojimu.

Vytauto Alanto trumpoji beletristika pakartotinai laimėdavo laikraščio *Dirva* novelės konkursus. Premijotojėi kūriniui 1984 m. buvo išleisti atskira knyga „Gelmių balsai“.

Amerikoje Vytautas Alantas praplėtė savo beletristinę repertuarą, prie jo pridėdamas romanų rašymą, neužmesdamas nei publicistikos, nei dramaturgijos, nei trumposios prozos. 1982-ais metais jis išleido vienintelę poezijos knygą, neploną rinkinį *Paversimai*. Apie jį pats autorius rašo: „Taigi, pastovus poetas nepasidariau, bet ryšių su eilėdaryba galima sakyti ne-

Vytautas Alantas.

nutraukiau visą gyvenimą“. O eiles jis rašė todėl, kad, pasak jo paties, „tokia rašymo forma imanu glausčiau ir trumpiau pasisakyti“. Kūrybinių aukštumų jo eilėse nereiktų ieskoti.

Stiprių tautinių įsitikinimų rašytojas juos reikė ne tik publicistikoje, bet ir savo romanuose. Jo romanai dažnai teiziniai, propaguojantys senoji lietuvių tikėjimo pranašumą prieš krikščionybę, kuri, autoriaus nuomone, per du tūkstantčius metų neatliko savo moralinės paskirties. Todėl, jo nuomone, ši tezė plėtojama net keliuose romanuose — *Pragaro pošvaistės* (1951), dvitomis *Amžinasis lietuvis* (1972), dvitomis *Sventaragis* (1972-74). „Pragaro pošvaistės“ sulaukė karštos polemikos ir diskusijų išvijos spaudoje, kuri pasidalijo į knygų gynėjų ir smerkėjų gretas. Apžvalginame veikalė *Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990* kritikas Vytautas Jony-nas vertina *Pragaro pošvaistės* ir mažai ko teigiamo teranda V. Alanto romane, remdamasis tokių kritikų, kaip Alfonso Nyka-Nilūnas, nuomone: „Alantas tik per vieną žingsnį nuo neliteratūros ribos“. Kraštutiniai priešingai V. Alanto knygą žvelgia Aleksis Rannit, jos reikšmę lietuviams lygindamas su epo *Kalevala* reikšme suomiams. Publicistas Bronys Raila rašė, kad „Veikalas rodo kokį galingą dvasinį mitą mes nešamės iš amžių glūdumos, kuris teikia stiprybės nenugrimzti naujų amžių barbarijai ir krikščionybės bankrote“. 1984-tais metais polemika, į kurią įsijungė ir knygos autorius, buvo surinktas ir išleistas atskira knyga. Jony-nas tvirtina kad kilusi polemika „tebuvo ideologinė, politinė kaktomaša“.

Istorijos mėgėjas Vytautas Alantas kruopščiai ir sėkmingai rinko medžiagą ir istoriniams romanams apie Lietuvos senovę (*Sventaragis*), ir tiems stambiosios prozos veikalams (*Amžinasis lietuvis*)

siūlanties pagrindą lietuviškumui bei atramą emigrantų buities intrigoms ir pinklėms rasti senovės tikėjime, ir partizaninius laikus vaizduojančiai beletristikai (*Tarp dviejų gyvenimų*). Kritikai, nurodę jų trūkumus, ne vieną įvertino palankiai, pripažindami jiems pažintinę, literatūrinę ir idėjinę vertę, o skaitytojai, ieškodami kūriniuose spalvingų žmonių, gausių nuotykių, platinio senosios Lietuvos kultūrinio, politinio ir religinio vaizdo, ar tikro partizaninio laikotarpio vaizdo, liko patenkinti.

1977 m. Lietuvių agronomų sąjungai V. Alantas sukūrė romaną *Liepkalnio sodyba*, kuriuo norėjo supažindinti jaunimą su nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio pažanga. Šį uždavinį atliko puikiai, padavęs vaizduodamas ūkininkų gyvenimą. Pranas Naujokaitis tada *Tėviškos žiburiuose* taip rašė: „Romanas yra vertingas ir savo turinio medžiaga ir gyvais veikėjais ir stilistinėmis priemonėmis. Tai iškarpa tikro gyvenimo, išsiskleidusio Lietuvos kaime nepriklausomybės laikais“.

Beliko tik trumpai pažvelgti į V. Alanto teatro veikalus. Pirmosios idėjinės pjesės, statytos Kaune 1932-1933 m. ir dar viena Vilniuje, dešimtmečiui praėjus, liko Lietuvoje ir niekada nebuvo išspausdintos. Komedija *Buhalterijos klaidos* buvo pastatyta Vilniuje 1944-taisiais, pasiekė Vakarus ir buvo išspausdinta 1963 m. Čikagoje. Pakartotinai statytą, ji daug kartų linksmino lietuvių išvykusių visuomenę, kaip ir kitos jo komedijos: „Aukštadvaris“, „Ragučio šaltinėlis“, „Visuomenės veikėjai“, „Šia-pus uždangos“. Iš trijų dramų apie lietuvių rezistenciją prieš komunistus, stipriausia laikoma „Kyla vėtra ūkanose“. Alanto veikalai scenai buvo giliai užsūnami sumegztą intriga, kritikuojami už suprastintą personažų skirstymą į teigiamus ir neigiamus, baltus ir juodus.

Paskutinė Vytauto Alanto knyga *Tauta istorijos vingiais* išėjo išėjimoje 1990 m., o Lietuvoje 1992 m. Joje randami, pasak *Draugo* dienraštyje 2003 m. vasario mėn. apie ją rašiusio Algimanto Zolubos, „tautinės ideologijos akcentai ir kelrodžiai ženklai“. Jis pastebi, kad „Alanto knygą (...) galėtume laikyti tautinės ideologijos vadovėliu, ji, greta Katedikos, Konstitucijos bei etikos pagrindų turėtų būti nagrinėjama mokyklose“.

Kritika reagavo į Vytauto Alanto kūrybą labai įvairiai, kartais net kraštutiniai priešingai. Vieni pripažino Alantui mokėjimą pinti fabulą, kiti — pateikti džiuginančių gamtos vaizdų, treči — meninį tikroviškumą, ketvirtį prikišo

sentimentalumą, publicistinius pareiškimus. Buvo ir tokių, kurie kaltino jį šovinizmu, rasizmu. Bet paskutinis žodis visada lieka skaitytojams, nes aukščiausios literatūrinės vertės kūryba lieka ant lentynos, jei ji neskaityta. Kaip bebūtų, negalima paneigti, kad šis rašytojas savo gausia kūryba nemažai prisidėjo prie išvijos įnašo lietuvių literatūrai ir labai įvairino užsienio lietuvių skaitytojų lėktūrą.

Lietuvių tautinė sąjunga šių metų balandžio 5 dieną, šeštadienį, 3 valandą po pietų, Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje rengia rašytojo Vytauto Alanto minėjimą.

Apie parodą post factum

Nepaminėti jos — būtų nuodėmė, juolab per kelias klūtišas pamaciūsim. Ji veikė Santa Monica, Calif., Pico bulvare esančioje SAMOHI mokyklos Roberts galerijoje. Penki kvartalai nuo Ramiojo vandenyno. SAMOHI — tai Santa Monica High School sutrumpinimas. Parodos esmė išreiškė šiuolaikišką sąvoką „Fusion“ — susilydimą, kurią metaforiškai pavaizdavo ant sienos kaban-tis kūriny — violetinių, mėlynų, žalių pavidalų sąveika raudoname fone.

Apie šios parodos dailininkę Saulę Piktytą buvo rašyta *Drauge* (2001.IV.21) Tada ji buvo laimėjusi pirmą vietą už Los Angeles vienuodų angelų skulptūrų projekto jai pavesto angelo išdekoravimą lietuviškais motyvais. Teisėjams patiko originalumas. Verta nurodyti, kad Saulė yra Vilniaus Dailės akademijos magistrė, Amerikoje išsispécializavusi tekstilės ir interjero dizaino srityse.

„Fusion“ paroda atidaryta vasario 20 d. ir veikė iki kovo 13 d. pernelyg neįprastomis valandomis — nuo 9 iki 12 val. Atidarymas, žinoma, buvo vakare. Nuvaziavęs susidūriau su automobilizmo amžiaus klūtišumi. Mažoje aikštelėje neradau vietos mašinai. Atbulas išvažiavau. Nesiryzau ieškoti „stebuklo“ atokiose gatvėse, o prie mokyklos siaurojo Pico bulvaro pusėje bet koks automobilio pastatymas uždraustas. Nosį nukabinęs, grįžau namo.

Po kelių dienų, priešpiet vel įvažiavau į SAMOHI įėją. Šį sykį, radau tarpą savo Tojotai. Tuoj nueėjau prie kitų vartų. Čia budintiai sargybinei paaiškinau, kokių tikslu lankausi. Pasirašęs lakšte, prisiklijavau ant krūtinės svetio etiketę. Nurodė kur eiti. Laip-tais užlipau į ilgą pastatą dešinėje. Ten buvo medinės durys į galeriją. Bet jos buvo uždarytos. Vėl klūtiš! Pasiteiravau praeinančio jaunuolio. Jis nuskubėjo į administracinį pastatą. Netrukus atėjo moteris — direktorės sekretorė. At-rakino duris. Įleido.

Talpus šviesus kambarys. Ant baltų sienų skoningai iškabinti Saulės paveikslai. Bendru žvilgsniu, vyravo abstraktus ekspresionizmas. Tačiau, atidžiau išsižiūrėjus, iš dažno skverbėsi tikrovės bruožai. Anot nežinomo filosofo, mes visada esame pasmerkti realybei. Žodžiu, buvau pasmerktas atsides žiūrėti ir suvokti, kas čia gražaus vyksta? Kokios paslaptys

supintos su Saulės šviesos ir judrių spalvų potėpių efektais? Be mįslių modernus menas neįmanomas.

Is aliejaus ir akrilio drobių sklido žerintis gyvastingumas, tarsi atliepantis gyvenime ir visatoje nerimstantią energiją. Ir tie daugelio paveikslų pavadinimai pritarė šiam išpūdui: „Aušra tyruose“, „Laiko tekme“, „Link-mė“, „Ultravioletas“, „Kibirkštis“, „Malibū gaisras“. Ir ramesnių nuotaikų drobėse. Vieningas tapybos festivalis! 30 darbų. Neabejotinai Saulė Piktytą turi tvirtą tapybinę techniką. Ir patosą. Drīstu tati, ir mąstantį polėkį estetikai.

Deja, prie šių darbų medituoti tegalėjau vos keliolika minučių. Šalia visą laiką sukaliojosi reiklų direktorės sekretorė, su žvangančiais rak-tais rankoje. Net mandagiai užsiminė, jog ten įstaigoje turinti baisiai daug darbo. Suprask: tau dera išsinešdinti.

Tarp kitko, normaliam paveikslų žiūrėjimui labai trūkdė čia pat ant grindų skersai išilgai gulintys nedidelio formato moksleivių kūrinių. Vis-a galybė. Žengdamas bijojau ant jų užlipti. Sekretorė pasakė: „Po šios parodos jie bus sukabinti ant sienos — veiks metinė SAMOHI mokinių meno paroda“. Taigi — jaunystė, grožis, kūrybinis polėkis saulėtoje Santa Monica.

Pr. Visvydas

Motina žemė ir lietuvis

Antanas Klimas

Žemė visuomet buvo, yra ir bus lietuvių gyvenimo pradžia bei pabaiga. Tarp kitko, ir pats žodis žemė yra labai senas, archaiskas žodis, paveldėtas iš ide. (indoeuropiečių) prokalbės laikų (gal apie 3000 pr. Kr.). Kitaip sakant, žemė jau apie 5,000 metų gyvena lietuvių lūpose, mintyse ir kūryboje (tautosakoje).

Todėl gal ir nereikia per daug nustebti, kad su šiuo žodžiu yra labai daug posakių, idiomų, palyginimų ir panašių kalbos puošmenų. Ačiū Dievui, visas tas kalbos turas yra surinktas, surūšiuotas ir gražiai paskelbtas LKŽ XX (Lietuvių kalbos žodynas 20 t. Vilnius, 2002). Čia rasime net 146 tokius puošnius posakius. Jie užima 6 didelius šio žodyno puslapius, ir juos visus — su paaiškinimais ir pavyzdžiais čia surašyti užimtų bent 2 ištisus *Draugo* puslapius. Todėl čia surinksime apie 25 pačius geriausius, pačius puošniausius posakius su žeme.

akis užpilti žemėmis palaidoti. Vargstam, kol žemėmis akis užpils. bamba atidėjo nuo žemės kiek paūgėjo. Vos bamba atidėjo nuo žemės, ir jau merginėja. gyvą žemę (žemėn) kasti stengtis pražudyti. Jis mane gyvą žemėn kasa. į pipirų žemę išginti (iš-varyti) smarkiai išbarti. Tave mama išvarys į pipirų žemę, kad taip ilgai užtrukai. į žemę (žemėn) kasti labai sielvartauti. Kai numirė tėvas, ji staciai į žemę kasė. į žemes sumalti suniekindi. Jie moka smierktis, save į žemes sumalti. į žemę mardyti smukdyti. Jie vienas kitą žemę mardo. iki (ligi) žemės (žemelės) grabistymo labai pasigėręs. Prisproga iki žemės grabistymo.

iš žemės (žemių) iškasti būtinai rasti. Iš žemės iškask, kad būtų pusė litro! kad (tu) kiauurai žemę (žemes) prasmegtum toks keiksmas. kaip iš po žemės (iš po žemių) tyliai, dusliai (kalba). Tiktai girdi — kaip iš po žemių kas šneka.

kaip (lyg) iš žemės išdygo staigu, netikėtai pasirodė. Kelnėris tarytum iš žemės išdygo, stovėjo išsitemęs.

kaip žemę (žemes) pardavęs liūdnas, prislėgtas, nusiminęs (sėdi, eina, vaikščioja). Kareiviai kaip žemę pardavė.

nė basa koja ne(s)istoti ant žemės nesivarginti padėti ką nors veikti. Pati žebiarojo, o įsiai tai nė basa koja nestoja ant žemės.

prie žemės linkti kumpti, senti, silpti. Ji kasdien didžiau prie žemės linko, ir sunkiau jai buvo bešeimininkauti.

saulė raičiojasi žeme labai gražus oras, giedra. Saulė žeme raičiojasi, o ans lovoje tebekirmija.

tris aršinas žemes gauti mir-ti.

žemę nosimi (nosia) arti griuvinėti, klupinėti (apie gū+ą). Eina nosimi ardamas žemę, ką toks ūkį gali tvarkyti.

žemę pabučiuoti pargriuti (gavus smūgį). Kad vožė į žnyplės, tuoj žemę pabučiavo.

žemės dulkė: menkysta. Aš tai tik žemės dulkė prieš dramblių.

žemės kirminas menkas žmogus. Taip daro visi žmonės — tie žemės kirminai.

žemė kvepia (blyna, duona, obuoliais) artėja mirtis. Nieko nebus, jau aiskiai matosi, kad jam žemė obuoliais kvepia.

žemė slysta iš po kojų darosi nesaugu. Juk visko prisigalvoji, kai slysta žemelė tau iš po kojų.

žemes spardyti miršti. Tėvas žemes spardė, tiek gnyiojo vesti.

Čia surašėme tik maždaug vieną šeštadienį posakių su žeme. Bet ir iš tos dalelės matyti, kad žemė buvo labai svarbi lietuvių gyvenime: nuo gimimo ligi atsivėikimo su šia ašarų pakalne. Tai ir rodo lietuvių ūkininko, žemdirbio gyvenimo pagrindą — žemę. Ar visi šie posakiai, surinkti visoje Lietuvoje kaimuose ir viensėdžiuose, ilgai išsilaikys ir mieste, sunku pasakyti, nes dabar jau bent du trečdaliai (apie 70 proc.) Lietuvos gyventojų gyvena miestuose ir miesteliuose. Tik palyginus: apie trečdalis visos Lietuvos visų gyventojų gyvena Vilniuje ir Kaune. O kur dar Klaipėda, Šiauliai, Alytus, Panevėžys ir kiti miestai.

Ateities miestiečių kartos bus jau gimusios ir užaugusios miestuose, ir jiems žemė jau nebebus taip labai svarbi.

Aš jau kita proga (*Drauge*) siūliau, kad dabar, kai jau yra užbaigtas leisti didysis (20 didelių tomų) LKŽ, kad bent būtų iš jo išrinkti visi įdomūs lietuvių kalbos posakiai (idomias) ir paskelbti atskira knyga — juo pigesne laida, kad ir studentai, ir vyresniųjų klasių moksleiviai galėtų ją nusipirkti.

ATITAIŠYMAS

Draugo šeštadienio priedo Nr. 52, straipsnyje „Violeta Urmana praugo pati save“ buvo parašyta, kad Wagner operos „Parsifal“ pastatymas per radiją bus girdimas šeštadienį, balandžio 7 d., o tos operos radijo transliacija bus šeštadienį, balandžio 12 d. Prašome atkreipti dėmesį.

Saulė Piktytė. „Fusion“.